

ERDÉLYI MUZEUM

AZ ERD. MUZEUM EGYLET TÖRT. SZAKOSZTÁLYÁNAK KÖZLÖNYE.

SZERKESZTI

FINÁLY HENRIK,

M. K. EGYET. TANÁR, A MUZ. EGYL. TITRÁRA, A M. TUD. AKAD. L. T.

Megjelen havonként.

Junius 1.

Ára évenként 1 frt 15 kr.

Tartalom: A nándori barlangesoportozat. (Két könyomatú ábrával.)
Ismerteti Torma Zsófia. — Sophokles a magyar irodalomban. (Vége.) Közli:
Szamosi János.

A nándori barlangesoportozat.*)

Ismerteti Torma Zsófia.

Szászvárosról nyugati irányban kiindulva a V.-Hunyadnak vezető útra, 30 k. m. rövid 3 órai távolságra Felpestes községbe térünk, mely a Cserna mellék völgyében fekszik; honnan nyugatra a „Peták“ mentén egy óra alatt Nándor községbe érünk.

A falnak e kis völgy határán eső szögletét 100 m. magas mészsziklák zárják el; csak a „Peták“ pataknak hagyva medret, hol e folyócska 2 partjának szikláiban egy barlang csoportozatra találtam, mely 5 barlangnak nevezhető nagyobb üregből és 7 oduból áll.

Ezen különböző elnevezés alatt ismeretes sziklák barlangjai fekvésük sorrendje szerint így következnek:

A folyócska jobb partján, a község nyugati végén emelkedő „Deálu Pesteri“ (barlangok hegye) nevű már említett 100 m. magas mészszikla meredek hegyoldalba 40 m. magasra találjuk az első legnagyobb barlangot éjszakra nyíló folyószerű két bejáráttal.

Ezek közül a nagyobbik hossza: 9 m. magassága: 3–6 m., szélessége: 2-50 m. A barlang hajójának mélysége pedig: 9 m., szélessége: 12 m., s magassága: 4–9 m. közt váltakozik.

1877 tavaszán kezdtem ásatni. A talaj egymás utánja ez: kevés humus guano és mészkövek kisebb nagyobb hulladékkal egyes márgás barlang iszap, mely különböző átméretű s a szerint képződött, a mint a barlang emelkedett, déli oldalától, éjszakra nyíló bejárata felé mind inkább lejtősödő talaján alászivárgott.

*) Függelék: „Hunyadmegyei neolith kőkorszakbeli telepek“ ismertetéséhez. Az „Erdélyi Múzeum“ 1879-iki évfoly. 5, 6 és 7-ik száma.

Emelkedettebb pontján egy 2 m. magas guano domb alatt csak kövecses márgás iszap van.

A mellette levő talaj pedig fokozatosan nyugatra alászálló szikla lépcsőket alkot, melyeknek termő földdel telt 50 cm. vízszintes mélységű üregeiben: emberi kézizület s igen kevés konyhahulladék volt.

Culturréteg csak a talaj szélein, ezek szikla öblösödéseiben és a főbejárat folyósóján fordult elő.

A barlang közepének mészköves márgás iszapában csak 4 drb. cserépedény töredékre találtam.

A magasabban fekvő öblösödések rétegei mészkővel elegyes termő föld, a konyhahulladékoké pedig: szintén ilyen sok kőrészlettel, homokkal, földdel és márgás tartalommal vegyes.

A bejáratnál átellenes oldalfal alyának természet alkotta boltozatszerű mészszikla üregét: temetkezési helynek felhasználva találtam, melynek hossza kelettől-nyugatnak 11.40 m., magassága: 80 cm., nyugati vége 1 m. vízszintes mélységű, a keleti pedig 50 cm.

Ezen boltozatszerű üreg befalazásából épen, csak keleti vége maradt fenn; s ez egy 30 cm. hosszúságú földdel felrakott falrészlet volt, melynek téglány s négyzetre idomított lapos kisebb mészköveit az alányuló szikla boltozat iveteteihez alkalmazottan találtam felrakva.

A falazat többi részit kibontva s a kirablott dolmen külső oldalát földdel ismét felrakva találtam.

Mert üregében a mészkővel elegyes termő föld közt már csak: egy emberi vastag koponyának részlete, ursus spelaeus fogai s 2 jaspis szilánk volt

Nyugati részének 1 m. vízszintes mélyen fekvő kis fülkéjében pedig: egy 18 c. m. hosszú simított faragott kosszarv és egy 8 c. m. magas, 3 c. m. sugaras lencsedíszítéses barna agyag ép kis kanna volt rejtve; mely valószínűleg a dolmen kirablásakor észre nem vétetve hagyathatott helyén. (X. tábla 2-ik áb.)

A kanna 8 c. m. átméretű; gömbövinek azon részit, a melyet a 3 cm. magas és sima felső párkányzat határol: egy soros lencse díszítés szegélyzi, a melyen alól a sűrűn vésett rézsutos vonalkából alakított keskeny szalagdíszítések különböző irányból egybeszőgellve: a kanna gömbövin domboru alyának simán maradt kör alakú kis lapjáiig nyulnak le; melyen Korongról való levágás nyoma tisztán kivehető. Ezen szalag díszítés kisimitott keskeny homoru közei még fényesek.

Lapos 28 mm. széles fülének azon részin a hol a kanna párkányzatából kimagasodik: 3 soros lencsedíszítése van s belőle a rézsutos vonalkás ékítés 3 szalagja: a gömbövbé idomított fül alyáig nyulik le.

Továbbá a dolmen keleti részének fenmaradt befalazásán belül levő termő földdel telt üregében: egy 8 c. m. hosszú, 5 mm. keskeny vörös réz fibula tűje, vagy más rézsodronynak görbült részlete volt, melynek patinája: szénsavas réz malachit (X. tábla 1-ső ábra.)

Hazánk legtöbb bronz lemeze talán ilyen lehet. Kétségtelen valóság tehát muzeumunk igazgatója Pulszky Ferencz urnak foállított rézkora.

Ezen sima rézsodrony mellett: egy 12 c. m. hosszú, 18 mm. keskeny, kevésbé görbült tűzkőkés is volt, melynek felső vége: félkör alakra, hosszának két oldala pattogatás által apró fogakkal ellátva fűrésznek idomított. (X. tábla 3-ik ábra.)

(Ilyen hosszú kőfűrész hazánkban még nem került elő őskori telcpekről.) Felső fele füst színű, míg az alsó világos szürke s kör alakú fehér pontoeskákkaal tarkázott. Mind két lelet a sírkamra ezen helyén szintén mint észre nem vett tárgy hagyathatott.

Miután Németsország hunhalmait s dolmeneit — mely utóbbiakat Fligier iber eredetű népek művének állit, többnyire már mint kirablott temetkezési helyeket ismertetik, feltehető, hogy a barlang ezen sírkamráját is őskori népek rabolhatták ki.

Az 1878-ik évi párizsi világkiállítás alkalmával tartott anthropologiai congressus aug. 19-ki ülésin Dupont Europa azon népregéiről emlékezett, melyek szerint az érczek művelésit barlanglakó törpéknek tulajdonitva, azokat Belgiumban Nutton, Németsországban Kobold, Svécziában Troll, Franciaországban Gnomes és Lutin-eknek hívják.

Dupont és Lubbock ugyanekkor azt is nyilváníták: hogy a különböző országok ezen mondái talán egy bevándorolt néptörzsre való visszaemlékezésnek lesznek képletei, mely nép csekélyebb létszámának volta miatt kereshette menedékhelyét barlangokban.

Mire Schaaffhausen azt jegyezte meg, hogy ő pedig úgy véli: ezen barlanglakók egy régebben bevándorolt ázsiai népfajnak lehettek maradékai, kik az ércz készítésit ismerték, mit azonban a későbbben beözönlött hódító népek már nem műveltek; s így véleményeik szerint meg volna állapitható, hogy Europa barlang lakói az ércz művelés ismeretivel bírtak.

S midőn ezen tekintélyek, valószínűleg Homer után (Ilias VIII. fejezetében, hol az érczműveket barlangokban készítik) az említett népek regéit ugyanazon országok őskorbéli telepeseinek ismeretivel hozzák kapcsolatba; hazánk oláh népének ide vonatkozó mondáját is megemlíthetem, mely szerint népünk a barlangokat: óriások által lakott tanyáknak hiszi.

Tekintettel az említett régészek következtetéseire a nádori barlangban talált réz és kőleletek együttes előfordulása is nevezetesebb adatnak vehető tehát hazánk barlangjaiban lakott népek korának kiszámítására.

(Morlot a kőkorszakot 7000, a bronzkort 4000 évre teszi; de hazánk ős telepeseinek korát — ezen feltevés szerint számítani — nem lehet.)

Nevezetes adat még gyűjteményemben a díszített edényeiről egy korra vezethető algyógyi barlang vaslelete, Tordos réz és ón leletei, vas és bronz salakja; Nándor és nándorvályai réz és vastermelést bizonyító legújabb leleteim, mely előfordulási körülményeket az említett adatokhoz számítva, talán mi is következtethetjük, hogy hazánk őstelepesei: a rezet, ónot, bronzot és vasat művelték.

S mert továbbá ezen általam kutatott telephelyeken arany vagy ezüst leleteket a legpontosabb kutatás és megügyelés után sem találtam, azt is feltehetnők, hogy ezen őskori nép Dacia aranyát, ezüstjét, nem ismerte.

De hogy hazánk őstelepesei ezért valósággal is egy a dákok előtt itt lakott nép lett volna, biztosabb adatok hiányában megállapítani még sem lehet; valamint azt sem, hogy azok Herodot „sok aranyot viselő“ Agathyrsei lehettek, kiknek földjén szerinte „a Maris (Maros) vize foly.“*)

Van történész, ki az Agathyrseket: a Skythákkal, más pedig: a Sarmatákkal azonosítja.

Ujabbán Edelspacher Antal ur alapos szakismerettel Sarmizegethusa szóalak illetőleg elnevezés fejtegetésinek nagy horderejű tanúsága szerint azt bizonyítja: hogy ezek Sarmat szavak, (az iráni nyelvcsoportha utalnak) és hogy e dák tövárost hazánkban Sarmaták építették s a Dákok csak elfoglalás utján lakták.

Hihetőleg innen van Traján oszlopán is ezen népek két-féle viseletének megerősítése. (Fröhner műve.)

Hogy pedig ezen nyelv és népismei adatok alapján be akarjam bizonyítani azt is, hogy az őslakók talán egy skythagathyr-sarmat-dák népegyveleg lettek volna, ez épp oly hasztalan törekvés volna, mint megállapítani akarni ama másik feltevést, hogy Helbig ősitalusi (hihetőleg mint trojai telcpesek) hozhatták Tordosra illetőleg Magyarországra Troja keramikáját bálványát, symbolumát, s hasonló jegyekkel ollátott agyagkerékét, bagoly fej idomu edényét és bálványát az érozöntés mesterségit „ansa lunata“-it stb.

*) Herod IV, 49. 104.

A Budapesten 1876-ban tartott őstörténelmi nemzetközi VIII. congresszus alkalmával, midőn külföld hírnevesebb ősrégészei kiállított gyűjteményem leletének előfordulása körülményeiről tőlem felvilágosító ismertetéseket kértek, s egyszerűen mind hogy közölném velek a lelt tárgyak készitési módjáról, rendeltetésiről, czéljáról és eredetéről magamnak alkotott nézeteimet is, az ősrégészet még meg nem állapított ismeretinek fejlesztése tekintetéből azért kívánták, hogy ilyes hivatlan eszközök, illetőleg eszmék különbözőségeiből nyert felhasználható anyagot: czéljuk előmozdítására értékesithessék feliratok hiányában, melyekből a korszakot eseményeivel, szép könnyedén leolvastva kideríteni, az ősrégészetnek nem adatott.

Ily czélből veszik legalkalmazhatóbb segédeszközül még, az ismeretlen feletti értekezhetésre: a népismertetésre: a népismeret, továbbá a palaeontológiával egybekötött földtan és craniológiával egyesítet anthropologia ismereteit. Sőt hasonló czélből mesélték el az említett párizsi gyűlés kitünőségei a népek regéit; pedig azon meggyőződést ők is osztják, a népek ősiségi kérdésének megoldására: népregék, szóhagyományok, ethnologiai adatok irányadók nem lehetnek; s azt is szintén tudják, hogy egy nép, mely öltözetiben a divat forgandó járma alatt ha nem is nyög, együtt élés folytán simulhat lassankint az őslakók gyakorlatához, saját őslagyományait gyaran elszokva.

Ezen segédeszközök alkalmazására az ősrégészek mind addig utalva lesznek, míg — s ezt kedélyesen jegyezték meg — pl. az én hitemmel szemben egyebet állítani mint egy más hitet, ők sem tudnak; s véghetetlen nevetséges dolognak tartanak ha pl. az én ily irányu tévedéseimet lekaczagatnák akkor, mikor sehol sincs még biztosítéka annak, hogy az a tudás, a melynek alapján állnak, kevésbé tévedés lenne, mint az enyém.

Ekkor hasonlították volt az ősrégészetet kedélyesen a philosophiához, mely tan magába foglalja mindazon tudományok összességét, a miről tulajdonképpen semmit sem tudunk.

Egy más képlet szerint pedig: az ősrégészet ki van téve gyermek éveiben ezen kor hajainak; eleven frissessége azonban kipótolja hiányzó érettségét, különböző irányai kijelölve, egyengetve annyira még nincsenek, hogy fejlesztésin kizárólag csak szaktudósok működhessenek ez az, a mi ezen tudomány művelésire kedvet, ösztönt s a műkedvelőknek bátorságot adó; hogy a kérdések mindenki áttekinthetése előtt nyíltan állnak, s az eredmények egybeköttetésbe hozhatók az összes működők igyekezetivel a nélkül, hogy a dilettansok czélhoz nem vezető munkálatai, néha phantastikusnak tetsző eszme-futtatásai kárt okoz-

hassanak az ősrégészetet művelő veterán régész körültekintő meggyőződése, vagy dolgozatába.

Ily irányban adok tehát kifejezést minden legesekélyebb véleményemnek, melyet a leletek előfordulási körülményeiről magamnak alkotván elmondtam külföld hírnevesebb ősrégészeinek; a nélkül azonban, hogy igénytelen megjegyzéseimet csak legkevésbé is érdekeseknek, vagy fontosoknak tartsam.

És most áttérek a már ismertetett sirkamra körüli helyeknek leírásához.

Az előtte talált földtöltés 50 cm. szélességre és 70 cm. átméretű mélységig: konyhahulladékokkal volt telve.

Egy a sirkamra nyugoti végéhez helyezett 60 cm. hosszú, 50 cm. széles, 60 cm. magas mésztkő pedig a kibontott sirkamra elfalazását képezhette; ülőhely vagy talán éppen ol-tárkő is lehetett.

A talaj ezen pontja a barlang emelkedett déli oldalának legmagasabban fekvő része volt; s talán ezért a kő és falközti keskeny köznek culturrétegén sem guanot vagy humust nem találtam úgy hogy ott a felső edény töredékeket csak is egy nedves, ragacos, fekete vastag mohasodás fedte, mely cserép darabokj közt lencse diszítésű s vörösre festett dombor apró csücsök diszítésüket találtam.

A konyhahulladékok közt előforduló különböző anyagu és színű 2 cm. vastagságú durva fazék vagy urna s legfinomabb fényes fekete kanna részletein mintegy 50 féle szebbnél-szebb dombor és bevéselt, felragasztott vagy bélyegzett diszítést lehet megállapítani, melyeken vörös és fekete festés is fordul elő.

Találtam ezen konyhahulladékok rétegiben: polyvával gyurt agyag tűzhely részleteket, hamu, szén, korhadt fa és szőlő venyige töredéket, ursus spelacus, bos urus, őz, nyul, sus scrofa és kosnak esont töredékeit; valamint többféle madár, köztök hattyu? tyuk, rucza, barlang madarak stb. maradványait is.

Ugyanítt két nagyobb urna felinek darabja mellett: egy nagy edénynek vörös mázos, kupos fedő töredékeit, minek harang alakja hasonló azon agyag borítékhoz, melyek alatt az oláh nők kenyereiket sütik és „cest“-nek nevezik.¹⁾ Ilyen részletek Tordos telepén is fordulnak elő.

Az edények változatos ékítéseiből van: benyomott s végig huzott kézujjak által diszített durva edény töredékei közt: (ezen ékítést a székely föld edényein ma is láthatni) a legfinomabb lencse ékítéses edénynek részlete; mely agyag körlemez kék felületén azok felragasztása, vagy beékelése alkalmából: az emberi ujjak bőrének finom redőzetes lenyomata maradt.

¹⁾ Magyarul „bujdosó kemence“ a neve.

Ezen idomu ékítés és az edények oldalain levő dombor, meg átlakasztott, vagy élre lapított s majdnem párkányt képező csücsök diszítések érczorra vezetnek; a mint hogy a vörös réz ha igénytelen leletét is, de a sirkamrában megtaláltam.

Az edényfülek alakja és ékítései is különbözők; vannak 2—8 cm. szélesség közt váltakozó laposak, simák és szép mintákkal diszitett fülek.

Az edények oldalán levő több féle mintázat közül feltünőbbek: egy rézsutas vonalokból alkotott sáv ékítés; továbbá egy függőlegesen egymásfelibe állított s megszakasztott dombor lapocskák, (V. tábla 7-ik ábra) mely kétféle mintázat fölé agyag körlemezkek sorban egymasmellé ragasztvák.

Egy finum fényes fekete kis kanna darabján pedig feltűnő, hogy az egymásból kifolyó beszurdalt diszitést, félkör alakú végre idomított lapos finum kis eszközzel véshették külső gömbövíre.

Vannak minták a Schliemann 3511 számú trojai dísz vasán előforduló koszoru alakú tollazatszerű díszítésből.

A sűrűn kockázott párhuzamos vonalok közeiből alkotott szalag díszítések változatos mintázatokra használtattak fel.

Igen szilárd anyagu vörös agyag edény töredékekre zigzag dült vonalok finum sorai vésettek.

Nagyon csinos az egymásfelibe szurdalt s megszakasztott 3 soros vonalok közé: függőlegesen idomított rovázatos dombor hengerek mintázata.

Még feltűnők a köralakban egy-más mellé domboritott, apró csücsök díszítésű vörösre festett edényrésztetek.

A főbejárat folyosójának talaja két részre osztható. Nyugati hosszrészeinek szikla mély üregeiben konyhahulladékokat találtam, hol nevezetesebb lelet elő nem fordult.

Azonban a keleti hosszának igen mély márgás iszapa felett levő 70 cm. átméretű kulturréteg egy igen nevezetes leletet adott.

Ugyanis ezen folyosó keleti oldalának belső sarkában egy: cervus megacerus Hartm.

Ágaitól lefaragott 38 cm. magas agancs tövét találtam, több szintén idomított lábszárcsont darabbal együtt 20 cm. mélyen a barlang iszapban; mely leleteket még 12 cm. átméretű guano és 10 cm. humus fedett.

Mint nevezetes leletet dr. Koch Antal ur már 1877-ben az „Erdélyi Múzeum“ 8 számában ismerteté.

Ezen agancs közeliben a folyosó kijárata felé több konyhahulladék közt találtam: egy emberi kézizületet, ár alakra fara-

gott nagyobb csont eszközt bos taurus lábszárából s egy laposra faragott d sznó agyart

Az 1 m. vízszintes mélységű szomszédos sziklaöblösödésben pedig egy már fiatalabb példány cervus megacerusnak 35 cm. magas szintén idomított agancs töve is volt 20 cm. mélyen a barlang iszapban rejtve, melynek meghagyott alsó ága 11 cm. hosszú, a felső pedig 12 cm.

A barlang iszapot itt 15 cm. átmeterű guano és 10 cm. humus réteg fedte; s így az egyik agancs tövet 43 cm. a másikat 45 cm. mélységben találtam, mely felettek levő 45 cm. átmérctű réteglarakodás mészkő barlangban a leletek nagyobb multjára utal.

Ennél mélyebb culturréteg csak a dolmen előtt mint feltöltés és a bejárat folyosóján volt; hova a konyhahulladékok könnyebb közlekedhetés céljából hordattak.

Megtaláltam az agancs körül lefaragott, sőt megrágott kisebb nagyobb részleteit is.

S mivel sem Lubbok már említett műve 11-ik oldalán, sem Quenstädt vagy Zimmermann emberkorban élő óriás szarvasokat nem emlitenek; legújabb időben pedig Hochstätter ur a bécsi tud. akadémia által kiküldött ősrégészeti bizottság elnöke szintén oda nyilatkozik a vipusteki barlang bevezetett ásatásaival ezen állatról, hogy emberkor előtt élt, mivel csont maradványait itt a legalsóbb diluvial iszapban találta fel, melyet a cultur rétegtől egy cseppkő réteg választott el: ezen diluviál állat előfordulási esetét tehát mint első jelenthetem be.

Csak Ferdinánd Sigmund „Untergegangene Welten“ czimű művében írja ezen állatról „Es ist mehr als wahrscheinlich dass er erst in historischer Zeit verschwunden ist.“

Hogy az említett állat nem ásatag, de friss állapotban vitetett torozásra a barlangba bizonyítják azon előfordulási körülmények is, hogy a barlang culturrétegeiben utólagos ásatással vázzának többi csontrésztöredékeit is, mint a lábszárak, oldalcsontok, lábujjületek és óriás medenceze csontját a konyhahulladékok közt megtaláltam.

Melyeken, de különösen az agancsról lefaragott részletek szélein s lábszárcsontok végein emberi fogakra mutató megrágás felismerhető jelei látszanak.

Kétségtelen valóság tehát, hogy ezen maradványok élő állatnak voltak részletei. S így vagy az lenne megállapítható, hogy földünken jobbkori az ember megjelenése, vagy a cervus megacerus eltűnése vezethet egy későbbi korra vissza, mint a hogy eddig meghatározott.

És itt egyik természettudós barátom azon nézetit sem hagyhatom említetlenül, hogy ő az ismertetett cervus megacerus agancsait ásatag példánytól valónak gondolja, melyek szerinte a barlang kutatása alkalmával vagy az alsóbb diluvial rétegből zavartattak fel, vagy pedig egykori idomításuk ezéjából kívülről vitettek a barlangba; miután a konyhahulladékok közt megtalált csontok részletit ő ursus spelacusénak nyilvánítja oly előfordulási körülménnyel szemben is, hogy az agancs lefaragott darabjainak szélcin a megrágás csalhatlan nyomait felismerhetni.

De ásatag csontokat még a legéhesebb ember vagy állat is miként rághatott meg? Feltenni is bajos, ugyszintén azt, hogy ásatag csontokból faragják eszközeiket akkor, midőn az elköltött vad állatok csonthulladékainak bőviben voltak.

A kutatás alkalmával belső diluvial rétegből sem zavarhatták azokat föl; mivel a barlang iszap ily mélységiben egyetlen állatnak legesekélyebb csont maradványaira sem akadtam; s ha az agancsokat ott megtalálom is, idomításuk emberi kéznek művéről tanuskodva, csak állításomnak lennének csalhatlanabb bizonyítékai.

Nándor mostani lakóit: őstelepeihez, valamint az óriás szarvas létezésinek tudatához vezető ethnologiai adat lehetne azon előfordulási körülmény, hogy a község oláh női ezen állat meglepően hű alakját ágyruháik diszítésire varrják, ha Hunfalvi Pál szerint oláh nőink nem a magyarok települése után vándoroltak volna hazánkba, mely miatt őket azok multjával kapcsolatba hozni lehetetlen; ha erre még oly felhasználható adat is volna ezen ethnologiai ténykörülmény, hogy a minden mivőlődés, vagy történelmi ismeretek és culturalis előhaladástól mérőben távol álló oláhok csak mint azok utódai birhatnak a cervus megacerus akkori létezéséről, ily formán tudomással; kivéve ha megállapítható lenne, hogy a Niebelung „grimme Schelch“ je nem a cervus alee, de éppen maga a cervus megacerus volt; minek azonban bebizonyíthatlansága felett Schaaffhausen a bonni „Gesellschaft für Naturheilkunde“ egylet 1878. június 3-iki ülésin értekezett. (Folyóiratuk 108 oldalán)

A bejáró folyosó hosszárkában talált s ismertetett leletektől kevéssé távolabb a kijárat fele, a dolmenben kapott vastag koponya részletnek azonos darabjára akadtam; ettől pedig szintén a kijárat felé távolabb 70 cm. mély kulturréteg alyában a szikla mellett: egy 8—10 éves gyermekkoponya feküdt.

Csonkasága miatt pontos méretek nem eszközölhetők rajta s mivel 8—9 éves gyermeké, mely korban a férfi koponyát a nőétől megkülönböztető elhajlás még nem fejlődik ki, nem tud-

hatni fiu- vagy leány-gyermek koponyája-e? Torzitás nem észlelhető rajta.

A konyha hulladék réteget, a melyben találtam 10 c. m. guano, 20 c. m. humus fedett. Állkapcsa, vagy vázzának bármely csekély részlete körülötte megtalálható nem volt, csak különböző lencsedíszítésű kanna s más finom edény töredékek halmaza.

A felemlített többféle leletek ismertetett előfordulásának körülményeiből az tűnik ki, hogy: két halott csontváz töredékeiből voltak részletek ezen barlang különböző pontján szélső szórta megtalálhatók.

De, hogy a fiatalabb halott, melynek vékony koponyáját dr. Lenhossék József ur csak mintegy 80—100 évvel ezelőtt odakerültnek lenni állítja, a dolmen halottjával egy korból való-e? S hogy mint ilyent az idősebb halottal a sírkamrába, vagy pedig a folyosó ezen részibe külön temethették el? Mind ezt meghatározni bajos lenne. Mivel továbbá a koponya körüli lencsedíszítésű kanna töredék halmazban egyetlen edénynek kiegészítő darabjai megtalálhatók nem voltak, sőt ezen részleteken a dolmen ép kannájának mintázatát, anyagát is telyesen felismerhetni; önkéntelen azon következtetésre jöhetni: hogy a sírkamra egykori kirablói annak tartalmát, a bejáró folyosó ezen pontjára csak könnyebb megtekintetés céljából vitték, hol az edényeket mint értéktelen tárgyakat egybetörték s a halott többi csont részletével onnan kidobták.

Azon felmerült regéről, hogy a mult században egy fiatal leányt temettek volna a barlangba s hogy ezelőtt mintegy 30 évvel egy nándori lakó abban kincsek után ásva, emberi csontváz és szarvas agancshoz jutott, valótlannak bizonyult, miután a falu legöregebb embere, sőt az illető kincsásó fiai sem tudnak erről semmit.

A bejáró folyosó ezen keleti hosszárkának említett konyhahulladékai közt a gyermek koponya és agancsak rétegében még: *rhinoceros tichorrhinus*, *ursus spelaeus*, *hyena spelaea*, *equus primigenius*, *sus scrofa* és *bos urus* fogai is voltak.

A *rhinoceros tichorrhinus* maradványai Lubbock szerint: Sibiériától kezdve, közép Európán keresztül az Alpések és Pyrenéikig sőt Angliában is mindenütt fordulnak elő, csak azon túl nem; bárha Irland, Amerika, Sicilia és Malta vidékein az elefánt nyomai gyakoriak.

Hogy azonban a *rhinoceros tichorrhinus* a jégkorszak előtt már létezett volna? Adatok erre hiányoznak még.

A kolozsvári muzeumnak van egy *rhinoceros tichorrhinus* fejkéje az oncsászári barlangból, melynek épsége ásatag természetire utal.

Konyhahulladék közt tudtommal eddig, csak ezen nándori barlangban fordult elő.

A bemutatott nagyobb barlangtól nyugatra 150 lépéssel távolabb van a „Peták” jobb partján ugyanezen hegyoldalon a 2-ik és 3-ik kisebb barlang, de bennök culturréteg nincsen.

Egyik barlang belsőjének oldalából a szikla üregek kiapadt forrásai: kisebb-nagyobb hömpölyek halmazát mosták ki, melyeknek zöldes színe a barlangnak későbbi kiszáradásából eredhet.

S ámbár léteznek olyan lakott barlangok, melyeknek oldalrészeiből talán a később keletkezett források vize ma is foly, még sem tehető fel, hogy ezen barlang ezért a neolith kőkorban (midőn forrása az egésznek kis talaján aláomlott) akkori nedves voltáért lakva lehetett.

Emez állításom bizonyítékául említhetem fel a község oláh lakóinak azon hiedelmét, hogy a két utóbbi barlangban a „dracu“-t (ördöget) hiszi lakni; mely gonosz szellem szerintök onnan az oda közeledő emberek fejére; a sok rosszat dobja.

Ezen gonosz szellem valószínűleg: a barlangok nem régen kiapadt forrásai által alásodrott mészkövek márgás iszapa lehetett.

Ugy féli a nép e barlangokat még ma is, hogy nem menekülneek azokba pásztor gyermekek eső vagy nagyobb zivatarok elől, miért is talajukon pásztor tüzeknek semmi nyoma.

A „Dealu Pesteri” ezen két barlangtól nyugatra fel: „Dealu Ruski” éjszaki oldalának felső része pedig: La piatre cu lapte (tojás szikla) elnevezés alatt ismeretes; mely kifejezést a nép e szikla burkolatának nagyobb mérvű elmeszedése körülményéből vehette.

Ezen éjszaki oldal felső részén 2 nagyobb barlang odú van, melynek mészköves márgás rétegében csak: madár, tulok, kutya, juh, róka, farkas s nyul csont töredékek fordulnak elő.

Az egyik torkolatánál azonban 50 cm mélyen a mészkövel elegyes termő föld rétegben: equus primigenius hatalmas zápfogára találtam.

Mely odúk közelében 1 m. széles, 1 m. magas s 11 m. vízszintes mélységű barlang folyosó van; részben kutatott talajának márgás rétegében csak: mészkövek kisebb-nagyobb darabja fordult elő, bárha a nép benne kincset vél rejteni.

Ezen „Dealu Ruski” hegy oldal alsó részének gödrös halmoz voltáért: „La grape” (a gödrökhez) elnevezése van; mely

gödröket mint egykori sírokat oláh népünk azon korból való temetkezési helyeknek lenni állítja, midőn kifejezése szerint: „Igen régen több féle népfaj folyton egymást üldözve, egymás menekülési helye után tudakozódva, rombolva vándorolt hazánkon keresztül, nevezetesen annak első hullámja, a „ruski faj,“ mely halottjait a barlang lakó óriások kipusztítása alkalmából, temette azon gödrökbe.

Innen jöhet a hegyoldal elnevezése; ezen szó alak továbbá ama hódító nép szláv eredetire, az óriás kifejezés pedig törpe voltára utalhat.

Mely időszak létezésit illetén lezajlását valószínűleg szó-hagyományból meritvén, birhatnak oláhaink a népvándorlás korszakáról tudomással.

„La grapo“ elnevezés egyébaránt ezen hegyoldalnak nem vulcanicus alakulására, valószínűleg inkább az előtte levő kis völgynek lapályából kiemelkedő nagyobb halmára vonatkozhatik, miután alakja, a kun halmokéhoz hasonló; s így a vélt sírokat ezen halom zárhatja magába.

Kutatását 1879. november végén beállott zordon idő miatt voltam kénytelen abban hagyni.

Az első nagy barlanggal átellenes magas szikla: „Deaiu Petricseli“ (kővecskék hegye) neven ismeretes, mely a folyócska balpartján van.

Déli oldalának két odujában culturréteg nincsen, de ezektől nyugoti irányban 200 m. távolságra van, ott hol a hegyoldal határozottan éjszakra kanyarodik, 50 m. magasra, a szikla szögletében: egy 3 m. széles s ugyan ilyen mélységű, 2 bejáráttal bíró barlangocska, melynek belső oldalai a benne levő oduk s öblösödések alakulása miatt mint boltozaté ívezeteseek.

Szikla talaján a mészköves homokos márgás föld, guano és humus réteg igen vékony s culturrétegre nem vezetett; sem a benne talált kis eserép részlet, tűzhely maradvány és egy 3 szögű, 9 cm. széles természet alkotta lapos homokkő darab, mely teljesen azonos a IV. tábla 7-ik ábrájával, a mi egy a nándorvályai telepen talált amulette rajza.

Hasonló kőlapok, a csepelszigeti és tökölyi őskori temetők halottjainak mellén találtattak.

Az ismertetett szöglet barlangtól mintegy 100 lépésre éjszaki irányban haladva, a szikla ezen fal meredek nyugoti oldalában 70 m. magasra; egy 4 m. mély, ugyan ilyen magas barlangocskára találunk; s mert bejárata is 4 m. széles, az egész egy telyesen nyitott barlangnak mondható.

Talaját 1-10 m. mélységig felásattam s a 20 cm. humus alatt levő ugyanannyi átméretű fekete föld: már culturréteg volt valamint 70 cm. mélységig a következő mészköves, homokos, crustatiókkal telyes, száraz, márgás földet is telve találtam konyhahulladékokkal.

Hogy itt a humus réteg még magasabbra nem rakodhatott, a telyesen nyitott barlangban szabadon behatolható szélvések befolyásának tulajdoníthatni.

Culturrétegében találtam: különböző madár, továbbá bosurus, róka, nyulnak égetett, tördelt, repesztett és megfaragott csont maradványai közt barlang medve fogait is, valamint állkapocs, medence, oldal, lábszár és patacsontok közt egy fel nem ismerhető állat vékony, de igen kemény koponyájának részletét.

Vannak még vékony szár csontokból készített kis áruk, egy nagyobb állat oldalcsontja, talán egy hosszabb kés alakjára faragtatott; egy másiknak lapján pedig: letöredezés által idomított fűrész fogak felismerhetők.

A konyhahulladékok közt még égett csont, szén, hamu, korhadt fa, szőlővessző darabja is volt. S mivel ezen barlang talaján egy előbbi kutatásnak mi nyomára sem találtam, a szőlővesszőt jelentékenyebb leletnek vehetni.

Tekintve, hogy az ismertett telepeken Troja őslakóival sok azonos leletei, mint igen fontos adatok egy koru s fajú népire utalhatnak, talán feltehető, hogy a szőlőt nem csak ottan, de már akkor hazánkban is művelték.

Homer Ilias VIII. fejezetében: karókra fogadó venyigék barna gerezdjeiről, szépen font kosarakban szerte hordozott mézízű szőlő és pohár édes borról emlékezik.

Továbbá ezen culturréteg több repesztett, idomított quarez darabja közt feltűnőbb: egy nagyobb széles, lapos, vörös foltos fehér quarez szilánk. élin durva pattogtatás által idomított nagy fűrész fogakkal; és egy 5 cm. hosszú, sötét amphibolith, átfurt kis csákány fele.

Az edények részletein előforduló 15 féle diszítésből feltűnőbb az egyszerűn vonalozott, meg végig huzott s benyomott kézüjjak által eszközölt durva ékítésin kívül egy barna cserép részleten Schliem. 3511 szám trojai disz vasa-jának koszorus ékítése, tollazatának homoru körei vannak, melyek egy szélesebb, talán csont lapocskával nyomattak az edény külső gömbövíre; a koszorus két felét ferde vonalkás párkányzat veszi körül.

Egy másik edénynek ékítésire pedig, valamely durvább és ritka szövethetnek benyomatát használták fel, a mint ezt az edény darabokon láthatni.

Kiváló szép a diszítése egy világos szürke, finomabb tályogból készült urna darabjának, melynek részleteiből a trojai 2305, 3092, 3096 stb. számú urnák alakja felismerhető.

Az urna 22 mm. magas sima párkányzatától kezdve le az edény külső oldalán, harántékosan alkalmazott párhuzamos vonalok, felosztott térköröket képeznek, melyeken különböző, igen szép ékítéseket látunk, míg vízszintes vonalozásból sűrűn betöltött alapra: beszurdolt diszitással J alakú barázdák vésetek, (melyekhez hasonlítható jegyeket Schliemann a villám symbolumának magyaráz) egy másik térkörnek sima alapján már nagyobb ékalaku vésetet látunk.

A barlang belsejének déli részén volt a szikla oldalához helyezve 1. m. mélységbe a culturétegben, egy felsőjével aláborított s töröttségiért már csak 60 cm. magas nagy urna alakú durva agyag edény, a mit talán a barlangban víztartónak használtathatott.

Anyaga vastartalmu föld, mely vöröses mázos, sugara 20 cm, külső oldalán 2 soros átlukasztott durva csücsök diszítés van.

Letört és hiányzó alsó lapjáért ezen edény lelhelyén még épnék lázott, de legnagyobb figyelemmel történt kiemelésekor, darabokra vált,

S ámbár más edények részletein kívül az urnának számos darabja is mint konyha hulladék benne volt, még sem lehet ezen nagy edényt hiányzó részleteiért telyesen egybe állítani.

Végül nevezetes lehet egy 5 cm. magas 6 cm. széles világos barna cserép darabján levő, bagoly fejet ábrázoló idom, melynek orra törött (X. tábla 5-ik ábra) azonos dombor alkotása ezen bagoly fejnek felismerhető Schliem. trojai leleteket ismertető albumának 3483 st. számú urnáin.

Kuun Géza gróf jeles keleti nyelvbuvárunk igen érdekes adatnak találja ezen bagoly fej idomu urna részletet, hogy szerinte Erdély indo europai ősnépínél is a bagoly fej alakja előfordul: mely madár szerinte a hajnali szürkületnek levén jelképe, mint ilyen a hajnal Istennőjének Athenének volt egyik régi jelképe.

S ámbár gyűjteményem egyes leleteiről ily véleménynyel is vagyok miszerint pl. egy eszköz, a miről csak annyi következtethető, hogy ember készítette, nem állíthatnám, hogy lelhelyén ezért embernek járnia is kellett s okvetlen ott laknia, vagy ahhoz a nemzethez tartoznia, mely valamely homályos hagyomány szerint valamely meghatározatlan időben talán vidékeinken lakott, vagy keresztül vonuló útjában hagyhatta mint

más nemzet készítményeit hátra; s hogy mert egy lelt edény karczolata, egy kis erős képzelődés hozzájárulásával, ha távolról hasonlít egy idomhoz, a mely egy Troja vagy Egyptom akár ős Itáliában lelt edényen előforduló díszítmény egyik eleme, nekem ezért határozott bizonyosság legyen arra, hogy az a két fázékas egy népfaj szülöttje is volt.

Sőt azt is feltételezem, hogy egészen egyszerű művelet lehetett miszerint egy vagy több vonaloz jegy, vagy kereszttel jelöljenek meg egy tárgyat; a nélkül hogy abból valami vallásos jelképet, valami mélységes mysticus symbolumot, vagy valami szabadkőművesi rejtélyt akarjunk kiolvasatni oly tapasztalaton: hogy véghetetlen könnyű valamibe, valamit beleolvastatni s ez annyival könnyebb, mennyivel kevesebbet jelent maga a tárgy.

Mégis hiszem, hogy valamint Schliemann ásatásainál nevezetes előfordulási körülmény, miszerint Mykenében tehát s az Athene védnöksége alatt álló Trója romjaiból bagoly fejű edények s bálvány fejekre talált, ugyanezen nándori barlangban lelt edény részlet idomításának itt is nagyobb fontosságot tulajdoníthatni mint csak azt, hogy a művészet kezdetleges kísérlete volt, kivált midőn számos bagolyfej a tordosi telep edényeinek alján, bálványán is változatos alakításban előfordul.

Hogy Tordosnak kelettől másféle keramikáját, ércműves-ségit s többféle iparcikkét talán csere kereskedelemmel hozzahatták be: feltehető; de hogy Troja symbolumainak s jegyzett agyagkerékeinek bagolyfejű edény és bálványának használata és idomítása hazánk ős telepein mind csak véletlen esetleges utánzás lett volna? Képzelné bajos.

A miért Tordos és Troja egy fajú s koru népeire vezethető ezen elősorolt lényege s adataim: behatóbb tanulmányozást igényelnek.

Végül a „Dealu Petrieseli“-vel nyugotra szomszédos hegynek déli részén még 2 barlang odu van, de bennök kulturréteg nincsen. Melyek ismertetésével a 7 barlang öblösödés és 5 barlangból álló barlangsoportozat leírását befejeztem.

Vajda-Hunyad.

A „Cserna“ völgyének határán eső szögletét bezáró magas sziklák aljában a „Zalasd“ és „Cserna“ folyók egyesülnek hol ezen delta alakú térkörből kiemelkedő 120 m. magas „Szent Péter“ nevű meredek szikla oldalában: „Vajda-Hunyad vára“ fekszik.

A vár felett emelkedő e hegynek déli oldalán találtam kőkorszakbeli cserépedény részlet töredékeket.

S mert ugyan ezen előfordulási körülmény a nándori szikla magaslat és telepére vezetett, a vár feletti tetőn is kétségtelenül egy neolith kőkorszakbeli telepet lehet megállapítani. Alaposan azonban itt nem kutattam.

Hogy ugyan ezen hegyoldalba római telepet és egy újabb kori, „Szent Jánoshoz“ címzett zárdát is keresnek, arra az a körülmény adhatott alkalmat, hogy egy hosszabb épületet jelző még látható alapfalban: római kőszobrokat, feliratokat s kőfaragásokat mint építő anyagot felhasználva találtak; mely alapfalak romjai állítólag Hunyadvárának egykori építésekor anyagul használtattak volna fel.

De újabban megállapítottam, hogy e műemlékek nem Vajda-Hunyadtól származnak¹⁾ hanem a vár valamelyik művészetkedvelő tulajdonosa Hátszegvidéke s Vajda-Hunyad környékéről gyűjthette össze talán kertje díszítésére, s így használtathatott később valószínűleg egy mulató ház falához építő anyagnak. Az említett „Szent Péter“ hegyével délre szomszédos Keprucza nevű hegytetőnek beomlott barlangjában culturrétegre nem találtam.

Valamint a Hunyad és Nándor közt fekvő Erdőhátnak: Gaunosza és Aranyos községek barlangjaiban sem.

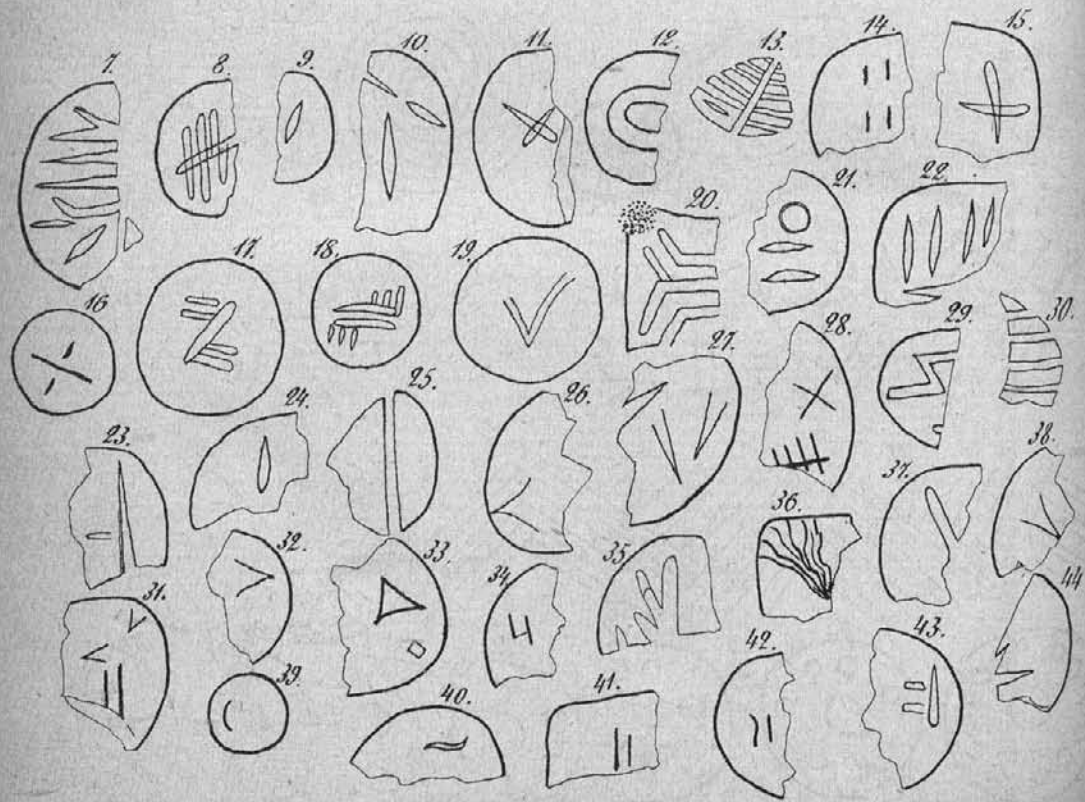
Az előbbi egy telyesen beomlott mészkő barlang s a falu „La Doosz“ nevű szikla oldalának aljában van. Nagyszerű bejárata ugyan még áll, de talajának kutatását a beszakadt mészkőnek halmazáért eszközölni telyes lehetetlen.

Egyik oldalából nagy hőmpölyek halmazát mosták ki a belőle most is folyó források vizei. Pár lépésre ettől belyebb a barlang oldalában levő 70 cm. széles 2 m. vízszintes mélységű és 50 cm. magas folyosó egy elzárt kisebb barlangba vezet, melynek culturrétege nincsen s benne csak róka, nyul, madár, tulok st. csont részletei voltak találhatóak.

S bárha Aranyos község „La Tiezona“ nevű 300 m. magas hegynek falmeredek oldalában talált cseppkő barlang telyesen beszakadva nincsen, mégis a beomlott kőhalmaz miatt talajának kutatását itt sem eszközölhettem.

Mind két barlang hegyoldalának hajlásait átkutattam, de most a barlang telepeket jelző cserépedény töredékekre nem találtam, talán megállapíthatni, hogy ezen két barlangot őskori nép nem lakta; valamint azt is, hogy azon korszaknak félelmes vad állataiért az erdőrengetegek barlangjait általában nem lakták.

¹⁾ Arch. Értesítő. XIV köt. III. füz. 111 l.

A X. és XI-ik tábla ábráiban bemutatott tordosi újabb s nevezetesebb egyes leleteknek ismertetése.

Az 1-ső. Egy törött alyáért már csak 5 centm. magas, barna agyag női szobrocška; alakja hasonló a VII. tábla 8-ik számú bálványképihez. Az arcot feltüntető részen az orr, kidudorítás által van jelölve, melyből két vízszintes mély kis vonal, a szemeket ábrázolja; holott a nyak diszét a VII. tábla 8 és 11-ik számú bálványain látható, — fültől mellig alányuló — párhuzamos szöglet vonalozás alkotja, alatta 3 dudorodás, a mellett s gyomrot jelöli, egészen hasonló Schliem. 970, stb. számú edényein előforduló embert ábrázoló alakok idomításához. (XI. tábla 5-ik ábra.)

A 2-ik. Egy 9 centm. magas, nagyobb bálvány mellképének talpzata, vöröses agyagból; a fej- és vállaknál törött. Váltól mellig alányuló párhuzamos szöglet vonalozással a szűk ruha diszítése lehet feltüntetve, mely szöglet térközén, valamint a mellnek két oldalán is, vessző alakú mélyen bevéselt vonalkákat látunk mint mellékitést. Anyaga szilárd s alakítása szabályos. (XI. tábla 3-ik ábra.)

A 3-ik. Egy 4 centm. magas s a VII. tábla 8-ik bálványához teljesen hasonló bálvány sima talpzata; karja s feje le vannak törve. (XI. tábla 8-ik ábra.)

A 4-ik. Egy 6·5 centm. magas s a VII. tábla 12-ik számú majom alakú bálvány fejéhez hasonló vöröses barna agyag női szobrocskának lehet mellképe. Arcza elmosódott, jobbra görbített orra alig nyulik. Benyomott arcán a picziny homlokot, csakis a 2 vízszintes mély kis vonalú szemek feletti keskeny párkányzat teszi, mely párkányzat hátrészihez több helyt a fejről szöglet alányuló fejkendő látszik türelve lenni; minek nyakrészin felülről aláhúzott vonalozások, a lefüggő fejkendő redőzeteit ábrázolhatják. Egészen kezdetleges mű. (XI. tábla 6-ik ábra.)

Az 5-ik. Egy 10 centm. magas, 4 centm. egyenlően széles ruadcska alakú, sötét szürke tömött agyag bálvány. A fejt képező csonkított részen, — mely a XI. tábla 5. és VII. tábla 8-ik bálványainak arczalakításaihoz teljesen hasonló — 2 soros vízszintesen bevéselt s még látható 7 drb ékalaku pontozat, talán szakál-haj, nagy fogakat jelölhet. A karokat és térdeket képező részek oldalaitól alávont 3-soros ferde rovázatok — azok alakítását jelölve — a 6 centm. hosszú és a lábokat elválasztó függőleges vonalba szöglenek, mely ékítés a két oldal- és hátlaapon 3-soros szögvonást képezve, szintén folytatódik, sőt a jobb oldalon egy harmadik ilyen 3-soros ferde rovázat, talán a lábok sarkát képező részt jelölheti. Kiszögellő kerekítés által pedig a lábok feje van feltüntetve. (XI. tábla 1-ső ábra.)

A 6-ik. Egy 5·8 centm. magas, alján sérült vörös finom agyag bálványocška; igen szépen alakított s csinosan kidolgozott példány. Párkányzatos arcának sima lapján orra kidudorítás által van feltün-

tetve, melyből a vízszintesen alkalmazott 2 kis mély vonalozás szemeket ábrázol. Szemöldeit pedig rézsutos vonalok képezik. Mig a VII. tábla 11-ik bálványának hajfonatokkal fedett hátra magasadó feje csucsban végződik, ennek fején egy 4-szög alaku síma lapot látunk hátra csúcsosodva, kis karjai töröttek. Nyakának hátrészt válltól derekig alányúló 6-soros szögvonás disziti, melyből egy függőlegesen alá húzott vonalka, a domborun idomított törött lábokat tünteti fel. (XI. tábla 4-ik ábra.)

A 7-ik. Egy 6·5 centm. magas, vörös durva agyag, női szobrocskának dereka, karjai, feje és lábai töröttek; 2 melle alig kivehető. (XI. tábla 11-ik ábra.)

A 8-ik. Egy 6 centm. magas, 7 centm. széles barna agyag arcurna töredék. Vörösre festett arcza feltünőbb elfordulási körülmény. Vízszintes hosszabb vonallal a szemeket jelölték. A felettek kidomborított madár orr alaku szög, a törpe homlokot képezheti s azon a felülről két felire alá vont karczolatok, e megye népinek oláh női által apró sodrásokban alkalmazott hajviseletére emlékeztetnek. Lapos síma koponyája törött; orra, szája nincsen. (XI. tábla 7-ik ábra.)

A 9-ik. Egy polyvával elegyített agyag tapaszából vörösre égetett, mély kerek nagy szemekkel ellátott s emberi mellképalakra idomított 14 centm. magas, 8 centm. széles bagoly fejalaku bálvány. Karjai és derekánál törött; alakítása teljesen hasonló Schliem. 574, 2899 stb. bagoly-fejes bálványocskáihoz. (XI. tábla 2-ik ábra.)

A 10-ik. Egy 5 centm. magas, 3 centm. széles laposra faragott csont darab, melynek egyik szélén az emberi arcél ismerhető fel. A fél szemet ábrázoló átylukasztás mindkét lapjain homorun van kidolgozva, (XI. tábla 9-ik ábra) talán amulette leheteit.

A 11-ik. Egy ∇ alaku lapos törött nagy csont nyilhegy, simítása igen szép; lapjának átmérete 4—5 centm. szélesség közt változik. (XI. tábla 10-ik ábra.)

A 12-ik. Egy 7 centm. magas, 7·5 centm. széles, négyszögű, durva agyag korsóska, melynek kerekre idomított nyaka letört. Lapos oldalait bevéssett zig-zug vonalozások diszítik; közein pedig vörösre festett sávok láthatók; nyakán párhuzamos szögalaku szalag diszítés alatt mélyen bevéssett vesszőcskék vannak. Az edény belső üregének ujakkal történt idomítása sajátságos; egészen kezdetleges mű.

A 13-ik. Egy vörös agyag edény töredék feketére égetett fogantyuja, mely macskát, inkább oroszlánt ábrázol. Feje és derekánál törött, egyik oldalán egy hosszában alá vont egyenes karczolat, annak farkát jelölheti? Egyiptom azon faragványaira emlékeztet, melyek hasonlóan elterülő helyzetben levő állatokat ábrázolnak. (XI. tábla 13. áb.)

A 14-ik. Egy fehéres sárga finum agyagból készített 30 centm. sugárt jelző nagyobb tál töredékein felismerhető kerteléses mintázat, mely vörösre festetett, ezen disztál 4 centm. magas párkányának sima

lapjára, valamint az abból félhenger alakra kidomborított gömbövíre. (XI. tábla 20-ik ábra.)

A 15-ik. A kettős tekercesek mintázata, mely ugyanezen tálnak külső oldalalára vörösen festett, mire felül még helyenkint, központi félkör alakú bélyegdiszítések nyomattak. (XI. tábla 14-ik ábra.) Egy hasonló finum agyagból készített s vörösre festett edényfedő töredék domboru felületén a koncentrikus körgyűrű alakú ékítések cannelirozás-szerű kidolgozás által vannak feltüntetve.

Irland és Skótiában, továbbá menhirek kövein, ezen 14-ik számú ábra alatt bemutatott csiga tekeres alakú karczolatok gyakoriak (Lubok I—166-ik oldal.)

Egészen hasonló mintára festett finum nagy tál töredékeire is találtam, de ennek 4 centm. magas párkányt képező külső lapját nem dombor, hanem szöget képező gömböv szegélyzi.

Mіндеzen disztálak töredékeit a felső culturréteg ugyanazon egy helyén találtam. Az anyagok tán arra enged következtetni, hogy Tordos őslakói már ismerték és használták a szomszéd Batiz község határán találtató porcellán földet. Eme tágas tálaknak oldalfalai gömbövektől kezdve, picziny kerek alylapjokba szűkülnek, valamint a hasonló alakított finumabb anyagu vörös kis tálak oldalfalai is.

A 16-ik. Egy töröttségiért már csak 6 centm. magas, füles fazék forma durva agyag kis edény külső oldalán előforduló különböző karczolatok, melyek közt Schliemann 3273, 3295, 3292 stb. számú trojai leletein levő jegyekből is láthatni véseteket. (XI. tábla 19-ik ábrája. A 16, 17 és 18 számú ábrák pedig cserép edény darabok külső oldalaira vésettek.)

(Vége következik.)

Sophocles a magyar irodalomban.

(Vége.)

A műfordítástól általában, különösen pedig költői remek műfordításától ma már jó részt senki sem várja, hogy az az eredetinek úgy szólván photographiája legyen.

Nem várja pedig egyszerűen azért, mert teljes lehetetlen valamit úgy lefordítani, hogy az eredetit vonásról-vonásra követvén, az új alakban még is élvezhető legyen s ne üssön el a fordítás nyelvének szellemétől. Nincs ugyanis két nyelv, melynek szerkezete, szelleme egybevágó (congruens) volna!

Vagy le kell tehát mondani a fénykép hűségéről, vagy a fordítás nyelvén kell erőszakot tenni. Két rossz közül a kisebb-